JULJUSZ SŁOWACKI

ANHELLI

SPOLOK SV. VOJTECHA

ŠTEFANOVI H.[1])

na

pamiatku stretnutia
vo Svätej Zemi
a pod horami libanonskými

1

Prišli vyhnanci do krajiny sibírskej a zvoliac si miesto priestranné, postavili si drevený dom, aby v ňom prebývali v shode a bratskej láske; bolo ich okolo tisíc ľudí rozličného stavu.

Vláda opatrila im ženy, aby sa ženili, lebo príkaz hovoril, že ich posielajú, aby zaľudnili kraj.

Za nejaký čas bol medzi nimi veľký poriadok a veľký smútok, lebo nemo-

hli zabudnúť, že sú vyhnancami a že už nikdy neuvidia otčinu — iba ak by Boh ráčil...

A keď už postavili dom a každý sa ujal svojej práce — okrem ľudí, ktorí chceli, aby ich nazývali múdrymi, i zostávali v nečinnosti hovoriac: Hľa, premýšľame nad vykúpením otčiny; — uzreli raz veľký kŕdeľ čiernych vtákov, letiacich zo severu.

Za vtákmi objavilo sa čosi ako by ohrada a tábor a sane so zapriahnutými psami, črieda sobov s rozvetvenými parohami a ľudia na lyžiach, nesúci oštepy; bol to všetko ľud sibírsky.

Na čele zasa šiel kráľ ľudu a zároveň kňaz, odetý podľa obyčaje do kožušín a koralov, na hlave zasa miesto koruny mal veniec z neživých hadov.

Onen vládca teda, priblížiac sa k zástupu vyhnancov, hovoril jazykom ich kraja: Vitajte!

Hľa, poznal som vašich otcov, tiež nešťastných, a videl som, ako bohabojne žili a umierali, hovoriac: Otčina! Otčina!

Chcem byť teda vaším priateľom a urobiť prímerie medzi vami a svojím národom, aby ste boli v krajine poho-

stinnej a v kraji ľudí dobrých a žičlivých.

Z otcov vašich už nik nežije, okrem jedného, ktorý je už starý a mne naklonený; a býva ďaleko odtiaľto v osamelej chate.

Ak chcete, aby priateľ vašich otcov bol vaším sprievodcom, zostanem s vami a opustím svoj ľud, lebo vy ste nešťastnejší.

Hovoril ešte dlhšie onen kmeť, a vzdali mu úctu a pozvali ho do svojej chaty.

I uzavreli prímerie s ľudom sibírskym, ktorý sa rozišiel a usadil vo svojich snežných osadách, a jeho kráľ zostal s vyhnancami, aby ich potešoval.

I čudovali sa jeho múdrosti hovoriac: Hľa, zaiste ju nadobudol od našich otcov, a jeho slová sú od našich predkov.

Nazývali ho zasa Šamanom,[2] lebo tak volá sibírsky ľud svojich kráľov a kňazov, ktorí sú čarodejníkmi.

2

Šaman, rozhliadnuc sa v srdciach onoho húfu vyhnancov, riekol sám sebe: Naozaj, nenašiel som tu, čo som hľadal. Hľa, srdcia ich sú slabé a dávajú sa podmaňovať smútku.

Dobrí ľudia by boli z nich v šťastí, ale bieda ich mení na ľudí zlých a škodlivých. Čo si učinil, Bože?

Či vari nedáš každému kvetu zas kvitnúť tam, kde zem a život sú mu

priaznivé? Prečože majú títo ľudia hynúť?

Vyvolím si teda jedného z nich a zamilujem si ho ako syna a umierajúc odovzdám mu svoje bremä, a väčšie bremä než môžu uniesť iní, aby v ňom bolo vykúpenie.

A ukážem mu všetky nešťastia tejto zeme a potom ho nechám samotného vo veľkej temnote s bremenom myšlienok a clivosti v srdci.

To povediac, zavolal k sebe mládenca menom Anhelli[3] a položiac naň ruky, vlial do neho srdečnú lásku k ľuďom a súcit.

A obrátiac sa k zástupu, riekol: Odídem s týmto mládencom, aby som mu ukázal mnoho bolestných vecí, a vy ostanete sami učiť sa, ako znášať hlad, núdzu a smútok.

Ale majte nádej, lebo nádej prejde z vás do budúcich pokolení a oživí ich; ale ak umrie vo vás, budúce pokolenia budú z ľudí mŕtvych.

A to, na čo si pomyslíte, splní sa a bude veľká radosť na zemi v onen deň zmŕtvychvstania.

Vy však budete v hroboch a príkrovy na vás budú spráchnivelé; ale vaše

hroby budú sväté, ba aj Boh odvráti červy od vašich tiel a odeje vás dôstojnou vážnosťou mŕtvych... budete krásni.

Tak ako vaši otcovia, ktorí sú v hroboch; lebo pozrite na každú ich lebku: ani neškrípe, ani netrpí, lež je pokojná a zdá sa, že hovorí: Dobre som učinila.

Bedlite o seba, lebo ste ako ľudia, stojaci na vyvýšenine: tí, čo prídu, vidieť vás budú!

Hľa, povedal by som vám tajomstvo, že duše jedných idú k slncu a duše druhých vzďaľujú sa od slnca na temné hviezdy, ale ma neporozumiete!

Povedal by som vám, prečo žijete a prečo sa rodia milióny duší nových a načo je telo, ale ma nepochopíte!

Lež vravím vám, buďte pokojní nie o zajtrajšok, ale o deň, ktorý bude ránom vašej smrti.

A horšie je ráno života ako ráno smrti. Hoci ľudia podlí a ľudia malého srdca nie tak myslia.

Riekly teda zástupy Šamanovi: Kto ti dal moc učiť o živote a smrti? Hľa, máme medzi sebou kňazov, im patrí slovo božie.

Na to im odpovedal Šaman: Počuli ste o Mojžišovi a o zázrakoch, ktoré činil? Ja som Mojžiš sibírskeho národa a divy som robil hroznejšie ako tamten pred vekmi.

A či nevyšiel zo severnej žiary anjel, keď som ho vyvolal z plameňa? Opýtajte sa môjho ľudu!

Na moje slovo tento sneh premenil sa na krv a toto slnce sčernelo ako uhoľ; veľa je totiž vo mne z Boha.

Nepokúšajte ma však o zázraky, lebo ste národom starým a vás vzkriesiť je zázrak. O to proste Boha!

Aby som vás vzkriesil, hovorím, a z mohyly dostal a učinil vás národom, ktorý je druhý raz povíjaný a do kolísky kladený, by vyrástol priamy a neskrivený na tele.

Tak hovoril Šaman. A vyhnanci nesmeli sa mu protiviť, ale prisľúbili, že zachovajú prímerie s národom sibírskym.

3

Ahľa, raz v noci prebudil Šaman Anhelliho, hovoriac mu: Nespi, ale poď so mnou, lebo sa dejú dôležité veci na púšti.

Oblečúc sa teda Anhelli do bielej šaty, vydal sa za starcom a šli za svitu hviezd.

Neďaleko zájduc, uvideli celý tábor malých detí a pacholiatok, hnaných na Sibír, ktoré odpočívaly pri ohni.

A v prostriedku hromádky sedel pop na tatárskom koni, majúci pri sedle dva koše s chlebom.

A začal učiť oné dietky novej viere ruskej a podľa nového katechizmu.[4]

A pýtal sa detí na veci nehodné a pachoľatá mu odpovedaly, túliac sa k nemu, lebo mal pri sedle koše s chlebom a mohol ich nakŕmiť, a boly hladné.

Šaman teda, obrátiac sa k Anhellimu, riekol: Povedz, neprekročil mieru tento pop, zasievajúc zlé zrno a kaziac čistotu duší týchto maličkých?

Hľa, zabudly už plakať za svojimi matkami a túlia sa ku chlebu ako malé štence, štekajúc veci zlé a ktoré sú proti viere.

Hovoriac, že cár je hlavou cirkvi v tejto zemi a že v ňom je Boh a že nemôže rozkázať nič proti Duchu Svätému, ba ani vtedy, keď rozkazuje veci podobné zločinom, lebo v ňom je Duch Svätý.

Užijem teda proti tomuto popovi nebeského ohňa, aby ho spálil a zničím ho pred očami detí.

Len čo vyriekol Šaman kliatby, vzbĺkol onen pop na koni, plamene vyšľah-

ly z jeho pŕs, ktoré sa spojily v povetrí nad jeho hlavou.

A splašený kôň unášal horiaceho stepou a potom vzopnúc sa, svrhol so seba uhoľ, sediaci v sedle do konca.

A hľa, po onom práchne človeka behaly iskry... ako oné iskierky, ktoré sú na spálenom papieri, blúdne a šinúce sa na rôzne strany.

Šaman teda, priblížiac sa k dietkam, riekol: Nebojte sa, Boh s vami!

Oheň vás postrašil ako spiace holúbky, lebo ste usnuly v dome požiaru a tielka vaše už vädly.

A dietky vystieraly rúčky k starcovi, kričiac: Starček, vezmi nás so sebou!

I riekol Šaman: Kam vás zavediem? Hľa, idem cestou smrti; či chcete, aby som vás vzal a skryl pod plášť a vysypal zo svojho lona pred Pánom Bohom?

Odpovedaly mu dietky: Vezmi nás a zaveď nás širokými cestami až k matkám našim.

A všetky začaly kričať s veľkou hrdosťou: My sme Poliaci! Zaveď nás do vlasti a k matkám našim! — až sa Šaman rozplakal, usmievajúc sa...

A nemohol odísť, lebo mu jedno decko, keď bol hovoril, zaspalo na plášti a na lone.

A prišli kozáci i s podivením pozerali na to, čo sa tu stalo — a začali odháňať dietky od cudzích ľudí, neopovažujúc sa však udrieť žiadne, pamätajúc na onen oheň.

4

A prechádzal Šaman s Anhellim pustými sibírskymi cestami, kde boly žaláre.

A videli tváre niektorých väzňov, pozerajúcich cez mreže na nebo, smutné a bledé.

A pri jednej z tých veží stretli ľudí, nesúcich rakvy; Šaman ich zastavil a rozkázal, aby ich otvorili.

Keď teda sňali veká rakiev, Anhelli

sa zachvel, vidiac, že mŕtvi mali ešte reťaze, i riekol: Šaman, hľa, bojím sa, aby títo mučeníci nevstali zmŕtvych.

Zobuď niektorého z nich, lebo máš zázračnú moc; zobuď toho starca so sivou bradou a s bielymi vlasmi, lebo sa mi zdá, že som ho poznal za živa.

A Šaman pozrel prísno a riekol: A načo? Hľa, ja ho vzkriesim a ty ho znovu zabiješ. Naozaj, dva razy ho vzkriesim a dva razy ho usmrtíš.

Ale nech bude, ako žiadaš, aby si vedel, že smrť nás ochraňuje pred smútkom, ktorý sa už vydal na cestu k nám a našiel nás mŕtvych.

Tak hovoriac, pozrel Šaman na starca v truhle a riekol: Vstaň! — A telo v reťaziach sa zdvihlo a posadilo, hľadiac na ľudí ako človek spiaci.

A vtedy, poznajúc ho, Anhelli riekol: Vitaj, človeče, kedysi mocný v rade a jeden z najmúdrejších.[5]

Čože ťa teda priviedlo vo väzení k tomu, že si sa ponížil pred mocou a učinil ono vyznanie viny,[6] o ktorom sme počuli?

Prečo si zaprel srdce svoje a minulosť svoju? Či ti mukami odňali rozum i pamäť? Čo si to učinil?

Uškodil si nám; lebo dnes cudzí ľudia hovoria nám: Hľa, vodcovia vaši zapierajú sa a menia si srdcia k národu, a len ľudia malí sotrvávajú v stálosti.

Tá stálosť je teda úpornosťou malých, keď prví ľudia v národe uznávajú svoj blud, neúfajúc ani len odpustenia.

A keď to Anhelli hovoril, stalo sa podľa slov Šamana, že onen vzkriesený, zastenajúc, znovu umrel.

Riekol teda Šaman: Zabil si ho, Anhelli, opakujúc ľudské klebety a ohováračky, o ktorých nevedel pred smrťou.

Ale ja ho vzkriesim ešte raz a ty sa chráň, aby si ho zas nevydal smrti.

To povediac, zobudil mŕtveho, a zodvihol sa onen človek v rakve, vylievajúc slzy z roztvorených očú.

I riekol mu Anhelli: Prepáč, lebo nevedel som, že hovorím klebety a ohováračky.

Veď som ťa videl v rade národa s tvojím bratom[7] a vždy spolu som videl vaše dve hlavy, belosťou podobné dvom holubom, ktoré spolu sletúvajú na pšeno.

Bo naozaj, ako dva holuby sletúvali ste na urnu návrhov a vylúšťovali ste zrno práv; a na plevy vaše priletúvali malí vrabci, čvirikajúc o veciach menšej hodnoty.

Odpusť mi, že vás porovnávam s vtákmi Božími a s malichernými vecami; ale vaše šediny a prostota tak kážu.

Ó nešťastní! Hľa, jeden na sibírskom cmiteri hľadá odpočinutie a druhý leží pod ružami a cyprusmi nad Sekvanou! Úbohí holúbkovia — i rozlúčení i mŕtvi!

Vzkriesený, počujúc tieto slová, zvolal: Brat môj! — vystrel sa v rakve a umrel.

A Šaman riekol Anhellimu: Načo si mu hovoril o smrti bratovej? Hľa, chvíľočku a bol by sa to dozvedel od Boha a bol by sa stretol s milým bratom v ríši nebeskej.

Stalo sa! Nech zakryjú tie rakvy a odnesú na cmiter. A ty už nepros ma, aby som kriesil tých, čo spia a odpočívajú.

5

A tak putovali Šaman s Anhellim po smutnej krajine a po pustých cestách a pod šumiacimi sibírskymi lesami, stretajúc trpiacich ľudí a potešujúc ich.

A hľa, raz večer šli popri tichej a stojatej vode, nad ktorou rástlo niekoľko smutných vŕb a sopár sosien.

A Šaman, uzrúc rybky, vyskakujúce k večernej žiare, riekol: Hľa, videl

si tú belicu, čo preletela vzduchom a znovu sa potopila?

Teraz rozpráva svojim sestrám na dne, že videla nebo a rozpráva rozličné veci o nebi a má preto slávu medzi inými rybkami.

Počúvajúc teda jej rozprávky o nebi, zaplávajú do siete a zajtra ich budú predávať na trhu.

Či to nie je ponaučením pre ľudí a pre tých, ktorí húfne putujú za ľuďmi, hovoriacimi o Bohu a o nebesiach, a tak dajú sa ľudským sieťam uloviť a predávať?

A hovorím, zhubnou chorobou je zádumčivosť a prílišné rozjímanie o veciach duše.[8]

Dvojaká je totiž zádumčivosť: jedna vyviera zo sily, druhá zo slabosti: prvá je krídlami veľkých ľudí, druhá kameňom ľudí sa topiacich.

Hovorím ti o tom, lebo sa poddávaš smútku a tratíš nádej.

Takto hovoriac prišli k zástupu Sibírčanov, ktorí v jazere lovili ryby. A rybári, zbadajúc Šamana, pribehli k nemu hovoriac: Kráľu náš! Opustil si nás! Opustil si nás kvôli cudzím ľu-

ďom a smutní sme, nevidiac ťa medzi nami.

Ostaň s nami túto noc, prichystáme ti večeru a postelieme ti lôžko na lodi.

Sadol si teda Šaman na zem a ženy a deti rybárov ho obklopily a dávaly mu rozličné otázky, na ktoré Šaman odpovedal s úsmevom, lebo boly malichermé.

Ale po večeri, keď vyšiel mesiac a rozlial svoje svetlo po hladkej vode, ako by zlatú cestu na juh, ženy i deti začaly smutnejšie hovoriť, vraviac: Hľa, opustil si nás! A nerobíš už zázraky medzi nami.

Začaly sme teda pochybovať o veciach viery, ba pochybujeme, či máme vôbec nejakú dušu.

Na to Šaman usmievajúc sa, riekol: Či chcete, aby som očiam vašim ukázal dušu?

A všetky deti a ženy súhlasne zvolaly: Chceme! Urob to!

Obrátiac sa teda Šaman k Anhellimu, riekol: Čo mám robiť s týmto kŕdľom kaviek ? Chceš, aby som ťa uspal a tvoju dušu vyvolajúc z tela, ukázal týmto ľuďom?

Anhelli mu odpovedal: Rob, ako sa ti páči, som v tvojej moci.

Vyvolajúc teda Šaman jedno dieťatko zo zástupu, posadil ho na prsia Anhellimu, ktorý si bol ľahol ako na spanie, i riekol onomu dieťaťu:

Hľa, polož svoje ručičky na čelo tohto mládenca a oslov ho tri razy menom Anhelli!

A stalo sa, že na zavolanie dieťaťa vyšiel z Anhelliho duch, majúci krásnu postavu i rozmanité farby a biele krídla na ramenách.

A vidiac, že je voľný, vstúpil onen anjel na vodu a po pruhu mesačného svitu odchodil na juh.

Keď už bol tak ďaleko, v strede jazera, rozkázal Šaman tomu decku zavolať na dušu, aby sa vrátila.

I obzrel sa jasný duch na volanie dieťaťa a pozvoľna sa vracal po zlatej vlne, vlečúc po nej konce krídel, ovisnutých smútkom.

A keď mu Šaman rozkázal vstúpiť do ľudského tela, zastenal ako rozbitá harfa i zdráhal sa, ale poslúchol.

Keď sa Anhelli prebudil, sadol si a pýtal sa, čo sa s ním stalo.

Odpovedali mu rybári: Pane, videli

sme tvoju dušu a prosíme ťa: Buď naším kráľom! Pretože do takej jasnosti sa neodievajú ani čínski králi, ako duša, ktorá je z tvojho tela.

A nevideli sme na zemi nič jasnejšieho okrem slnca a nič jasnejšie sa jagajúceho okrem hviezd, ktoré sú ružové a siné.

Takých krídel nemajú labute, preletujúce v máji našou krajinou.

Ba pocítili sme aj vôňu, sťaby rozvážanie tisícich kvetov a vôňu konválie.

Počujúc to Anhelli, obrátil sa k Šamanovi a riekol: Či je to pravda? — A Šaman riekol: Pravda, posadlý si anjelom.

Čože teda — pýtal sa Anhelli — robila moja duša, keď bola voľná? Povedz, lebo sa nepamätám.

Odpovedal mu Šaman: Hľa, šla po tej zlatej ceste, ktorú mesiac rozostiera po vode, a utekala v tamtú stranu, ako človek, ktorý sa náhli.

A na tieto slová svesil Anhelli hlavu a zamysliac sa, začal plakať hovoriac: Hľa, chcela sa vrátiť do vlasti.

6

Uspokojac teda Šaman plač Anhelliho, opustil rybárov a odišiel na pustatinu.

A mesiac bol ešte vysoko, keď vošli do chaty starého človeka, ktorý privítal Šamana ako dávneho priateľa. Bol to jeden z barských vyhnancov... posledný.[9]

Jeho chata, zatienená košatou jabloňou a plná holubích hniezd a spie-

vajúca od svrčkov, bola osamelá a pokojná.

A onen starec postavil pred hostí cínový džbán, chleby a červené jablká, a potom začal, ako obyčajne, rozhovor o dávnych časoch a o ľuďoch už mŕtvych.

A nevedel zasa nič, že v Poľsku nové pokolenie a noví boli rytieri a noví mučeníci; a nechcel ani vedieť o tom, súc človekom minulosti.

A nemal už nijakej pamäti, pamätal sa len na tie veci, čo sa mu prihodily za jeho mladosti; ale nevedel o včerajšom dni a nemyslel na zajtrajšok.

A živil sa sbieraním chrobáčikov, ktoré nazývajú červcom;[10] i z nich platil daň cárovi, a bol práve deň odovzdávania dane.

Akosi v neskorú hodinu prišiel pred chalupu colník[11] a napijúc sa zo džbánu, vymáhal povinný diel.

Tento starý človek teda vyplienil sa so všetkého, aby mu stačilo na daň a na obohatenie onoho sluhu.

A keď colník, všetko soberúc, vychádzal z chaty, riekol: Hľa, máš jabloň obsypanú ovocím, musím vziať z nej desiatok.

To povediac, rozkázal svojim sluhom zatriasť starým a košatým stromom, i riekol Šaman Anhellimu:

Choď a staň si pod jabloň, neprihováraj sa tým, čo trasú strom, kým sa neukáže Božia moc.

Odišiel teda Anhelli a stal si pod záplavu červených jabĺk, ako človek pokojný.

A hľa, jabloň zažiarila veľkou jasnosťou a ovocie na nej premenilo sa na hviezdy a veľmi sa jagajúc, viac nepadalo.

I spiace holuby sa pobudily, mysliac, že je už ranná hodina, a poumývajúc si perie, vyletely do ružového povetria.

Táto jasnosť teda ohromila colníkov natoľko, že zanechajúc celú daň, naľakaní utiekli, a vysadnúc na voz, odišli.

A Šaman, zavolajúc Anhelliho, povedal: Poďme odtiaľto, lebo gazda sa nás bude pýtať, akou mocou to robíme, a to je tajomstvo, ako i význam týchto hviezd je tajomstvo.

To povediac, zahalil sa s Anhellim do tmy a vyšli.

7

I riekol Šaman: Hľa, už nebudeme ukazovať divy, ani moc Božiu, ktorá je v nás, ale budeme plakať, lebo sme prišli k ľuďom, ktorí nevidia slnce.

Ani poučovať ich netreba, lebo viac ich naučilo nešťastie — ani nádeje im nebudeme dávať, lebo neuveria. V rozsudku, ktorý ich zatratil, bolo napísané: Na veky!...

Hľa, to sú sibírske bane!

Kráčaj tu pozorne, lebo táto zem dláždená je spiacimi ľuďmi. Čuješ? Hľa, dýchajú hlasno a niektorí z nich stenú a hovoria zo sna:

Jeden o svojej matke, druhý o sestrách a bratoch a tretí o svojom domove a o tej, ktorú miloval zo srdca, aj o lánoch, kde sa mu klaňalo zbožie ako svojmu pánovi, a šťastní sú teraz vo sne... ale sa prebudia.

V iných baniach kvília zločinci, no táto je hrobom len synov otčiny a plná tichosti.

Reťaz, čo tu rinčí, má smutný hlas a v sklepeniach sú rozličné ozveny, a jedna ozvena, ktorá hovorí: Ľutujem vás!

Keď sa Šaman tak rozľútostil, vošli strážnici a vojaci s kahancami budiť spiacich do roboty.

Povstávali teda všetci so zeme, prebudili sa a šli ako ovce s ovesenými hlavami, okrem jedného, ktorý nevstal, pretože bol vo sne umrel.

Anhelli teda podišiel k tým, čo šli do roboty s kladivami, a spýtal sa jedného z nich tichým hlasom: Kto bol ten mŕtvy a na akú chorobu umrel?

Na to mu odpovedal bledý človek a

väzeň... Ten, na ktorého sa pýtaš, bol kňaz; poznal som ho, spovedal moju ženu a moje deti vo vlasti.

A keď prišla vojna, sadol na koňa s krížom v ruke a s bosými nohami a v bojovom ohni stál pred šíkmi volajúc: Za vlasť!... Za vlasť!

I predvolal ho biskup a vydal katom do rúk,[12] ale napred sňal s neho úrad na mestskom námestí, i vypustil z rúk pastiersku palicu a omdlel.

A kati chvatli božieho človeka a strčili ho do tesnej kazajky a potom ho ťažko do nej zapli, lebo tučný bol tento človek a stál bez pohnutia ako mŕtva vec.

Priviezli ho teda do bane i pretvaroval sa, že mu je dobre pri srdci, ale ja som videl, že bol bledý a smutný.

I poddal sa zúfalstvu a schol ako starý strom. A pristúpiac raz k nemu, povedal som: Boj sa Boha! Prečo sa sužuješ?

I povedal mi veľmi tajnostne ako človek pomätený: Zabudol som slová Otčenáša... a pohroziac mi prstom, aby som bol ticho, odišiel.

A zočil som ho raz, ako sbieral vo tme zhnité olovo a túto otravu požíval.

A po niekoľkých dňoch tehlový rumenec mu vysadol na tvár a telo opadlo na kostiach ako zmáčané plátno šiatra, oči sa mu však blyšťaly.

A dnes neviem, ako umrel, lebo, hľa, spal som pri ňom a nepočul som, že by bol čo len vzdychol.

A ak máte srdce, ľutujte ho, lebo ho poznám, bol to človek čestný.

Anhelli teda, obrátiac sa k Šamanovi, riekol: Toť samovrah!

Ale Šaman priclonil si oči, zdvihol kúsok olova so zeme a riekol: Toto olovo je vrahom a zlým radcom, lebo hovorilo: Vezmi ma a zjedz, ja som koncom a pokojom.

Toto olovo je klamárom, lebo sa vyvyšovalo pred človekom na Boha, ktorý jediný ukončuje trápenia na veky a upokojuje srdce.

A prekliaty, kto pred najmenším víchrom padá na zem a láme sa!... Podobá sa roztrieskanému stĺpu.

Lež pred silnými víchrami slobodno i vám padať... budú vás ľutovať.

Nuž čo! Odoprú vám posvätený cmiter? Kto vie, aký je sen v neposvätenom hrobe?

Veď iste ľahšie je umierať medzi hŕ-

bou detí a vnúčat, ktoré plačú ... a dívať sa na pučiace jarné stromy a mať tichú hodinu.

Keď šaman takto hovoril, obstúpili ho úbožiaci a riekli: Dobre učíš, si človekom srdca a hádam poslaný Bohom.

Nuž vedz teda, že pred piatimi dňami padla skala a zavalila chodbu, v ktorej pracoval istý starý človek s piatimi synmi a strážnici ju nechcú rozhodiť prachom, hovoriac: Dlhá je to robota, nech umrie.

A my denne sa zastavujeme pri tejto skale a počúvame, či ešte žijú, lež nič nepočuť v tej jaskyni, ani len zastenanie.

Ak si človek boží, odvaľ kameň, možno ešte žije otec alebo niektoré z jeho detí.

Urob aspoň, aby sa divili naši kati, uvoľni tých ľudí, bo ináč pomrú hladom.

Priviedli teda Šamana k onej skale i nastalo veľké mlčanie, a Šaman, pozdvihnúc oči nahor, modlil sa.

A povstal podzemný vietor, vyvrátil skalu, takže sa otvorila temná hlboká čeľusť a nik nesmel vstúpiť prvý do nej.

Šaman teda vzal kahanec, vošiel po rozvalených kameňoch do diery a za ním Anhelli a väzni.

A uzreli hrozný obraz! Hľa, na tele najmladšieho syna ležal otec ako pes, čo položí laby na kosti a hnevá sa.

A oči tohto otca, otvorené, leskly sa ako sklo a štvoro iných mŕtvych ležalo na blízku, ležiac na sebe.

I podívajúc sa na nich Šaman, riekol: Čo som to urobil? Hľa, otec žije a synovia už pomreli. Načo som sa modlil!

Tak hovoriac vyšiel z jamy a polovica zástupu šla za ním.

8

A uberajúc sa ďalej, uzreli mnoho ľudí bledých a utrápených, ktorých mená známe sú vo vlasti.

A prišli k podzemnému jazeru a kráčali po brehoch temnej vody, ktorá sa nehýbala a len kde tu bola zlatá od svetla kahancov.

I riekol Šaman: Či je to nie Genezaretské jazero Poliakov? A či títo ľudia nie sú rybármi nešťastia?

Nuž jeden z tých, čo sedeli so zadumanou tvárou smutní na brehoch čiernej vody, odpovedal: Dovoľujú nám oddychovať, lebo dnes je kráľovho mena a deň oddychu.

Usedáme teda tu, nad temnou vodou dumať a rozmýšľať i oddychovať, lebo srdcia naše sú viac strápené ako telá.

A hľa, nedávno sme stratili nášho proroka,[13] ktorému táto skala bola obľúbeným miestom a tieto vody mu boly milými.

Bol to človek bledý, s belasými očami, vychudnutý a plný ohňa.

A hľa, pred siedmimi rokami istej noci sostúpil naň prorocký duch[14] a pocítil otras, ktorý bol v otčine, i rozprával celú noc to, čo videl, smejúc sa i plačúc.

A len k ránu sa zarmútil a skríkol: Hľa, zmŕtvychvstali, ale nemôžu odvaliť mohylu! A to povediac, padol mŕtvy. A my sme mu tu postavili tento drevený kríž.

A o dva roky nato povedali nám noví vyhnanci, čo sa stalo, i spočítajúc noci, spoznali sme, že onen prorok hovoril nám pravdu; chceli sme ho teda uctiť, ale bol už v zemi.

Ctíme teda tento kríž, nehovoriac už: Hľa, človek, ktorý leží pod ním, bol blázon a pomätenec a hoden posmechu. Čo poviete na to?...

A obrátiac sa Šaman k Anhellimu, riekol: Prečo si sa tak zamyslel nad touto čiernou vodou, ktorá je z ľudských sĺz? Dumáš o tom prorokovi, či o sebe?

Keď rozprával, rozišla sa veľká ozvena výbuchu míny a opakovala sa nad hlavami, bijúc ako podzemný zvon. I riekol Šaman: Hľa, vyzváňanie za mŕtveho proroka! Hľa, Anjel Pána pre tých, ktorí nevidia slnce. Modlime sa!

A pozdvihnúc oči, riekol: Bože, Bože! Prosíme Ťa, aby naša muka bola vykúpením.[15]

A nebudeme Ťa už prosiť, aby si navrátil slnce očiam našim a vzduch prsiam našim, lebo vieme, že Tvoj súd padol nad nami... ale novonarodení sú nevinní. Zmiluj sa, Bože!

A odpusť nám, že so smútkom dvíhame kríž a neradujeme sa ako mučeníci; lebo si nepovedal, či muka naša počítať sa nám bude za obeť: ale povedz a rozveselíme sa.

Lebo čože je život, aby sme ho ľutovali? Či je to dobrý anjel, ktorý nás opúšťa v hodine smrti?

Horúčosť krvi je ohňom obety a obeťou sú zámery naše. Šťastní, čo sa môžu za ľud obetovať!

I riekli na to úbožiaci: pravdu hovorí ten človek; lebo nešťastnejšia je od nás tá žena, ktorá sem prišla za svojím mužom a trpí pre srdce človeka.[16]

Poďte! A ukážeme vám tú vlhkú jamu, kde žije táto mučenica so svojím manželom.

Bola veľkou paňou a kňažnou, a dnes je sťa služobníčka žobráka.

A nehoden je ľútosti ten, ktorého si zamilovala; lebo kľaknúc pred cisárom, úpenlivo ho prosil o život, i dali mu ho, pohrdnúc ním.

Tak hovoriac, prišli pod múr a cez mreže uvideli onú manželskú dvojicu.

Žena kľačala pred mužom a v mise vody umývala jeho nohy; vrátil sa totiž z práce ako nádenník.

A voda v mise zčervenela od jeho krvi, a žene sa nehnusil ani muž ani krv, a bola mladá a krásna ako nebeskí anjeli.

Tí dvaja ľudia boli cisárski.

9

A keď už mal Šaman s Anhellim vyjsť na hviezdy, potešiac niektorých väzňov, počul hrozné rinčanie z ktorejsi chodby.

Obrátiac sa teda k jednému z tých, čo šli za ním, opýtal sa ho, čo to má byť to rinčanie železa a bitie? A väzeň zasa odpovedal: Hľa, trestajú jedného z nás.

Iste starca, ktorý včera pre deň Pá-

na nechcel pracovať, preháňajú pomedzi reťaze.

A odoberúc sa Šaman s Anhellim na miesto mučenia, uvideli v chodbe dva rady ľudí, stojacich s reťazami v rukách, každý v postoji človeka, ktorý sa chystá udrieť.

I videli dvoch vojakov, napred sa uberajúcich s lampami, a v prostriedku za nimi po pás obnaženého človeka so sivou bradou.

A za každým krokom, keď sa približoval, bolo počuť úder reťaze a druhé zarinčanie, vychodiace z chudých pŕs bitého starca.

Keď sa už trest blížil ku koncu a ostávalo mu sotva desať krokov, alebo málo čo viac, počul Anhelli dva slabšie údery, ako by pochádzaly od ľudí súcitných.

Ale starec, dostanúc ich, padol krížom na zem a bol mŕtvy.

Tí dvaja mládenci teda, ktorí ho milosrdne udreli, hodili sa mu na ramená a položili sa na mŕtvolu, volajúc jeden i druhý: Otče môj!...

I odvrátil sa Šaman a pozrúc na Anhelliho, zakryl mu hlavu pôlkou svojho šatu.

A kázal sa duchom nebeským vyniesť, a Anhelli otvoriac oči, uvidel sneh a hviezdy.

A bol presvedčený, že videnie baní bolo snom, lebo nevedel, ako z nich vyšiel.

10

Ahľa, oní vyhnanci v snehovej šope za neprítomnosti Šamana začali sa medzi sebou hašteriť a rozdelili sa na tri skupiny a každá z nich premýšľala o vykúpení vlasti.

Prvá teda mala na čele grófa Skira,[17] za ktorým stála strana tých, čo sa preoblečú do kontušov a nazývať sa budú šľachtou, ako by s Lachom znova prišli do pustého kraja.

A druhá mala na čele chudobného vojaka menom Skartabella,[18] ktorý chcel rozdeliť zem a vyhlásiť slobodu sedliakov i rovnosť šľachty so židmi a cigánmi.

A tretia mala na svojom čele kňaza Bonifáca, ktorý chcel krajinu spasiť modlitbou[19] a na vykúpenie krajiny mal jediný spôsob: ísť a hynúť, nebrániac sa, ako mučeníci.

Tieto tri skupiny teda začaly byť v duchu nesvorné medzi sebou[20] a počaly sa hádať o zásady.

A hľa, oná druhá skupina, ozbrojac sa sekerami, vyšla do poľa, vyhrážajúc sa, že od prvých dozvie sa, aká je krv, druhým zas dá to, čo žiadajú: mučeníctvo.

Ale kým došlo na boj, a mysle boly už rozvášnené, dohodli sa na radu kohosi z tých, čo boli z tretej skupiny, aby sa táto vec rozhodla božím súdom.

A riekol im ten radca: Hľa, postavme tri kríže, nasledujúc umučenie Pána nášho, a na tie tri drevá pribijeme po jednom najmocnejšom rytierovi z každej skupiny: a kto bude žiť najdlhšie, toho bude víťazstvo.

A že mysle týchto ľudí boly ako by

spité, našli sa traja rytieri, čo za svoje presvedčenie chceli podstúpiť smrť a byť ukrižovaní ako Kristus Pán pred vekmi.

Postavili teda tri kríže z najvyšších stromov, aké len boly v tom kraji, i vystúpili traja mučeníci z každej skupiny po jednom; no neboli vybraní žrebom, ale z vlastnej vôle. Neboli to vodcovia skupín, lež jedni z najmenších.

Keď teda tesári postavili kríže na vysokom snežnom pahorku, ozval sa hlas z neba ako by víchor, spytujúc sa: Čo robíte? Ale tí ľudia sa ho nenezľakli.

I zavesili na kríže tých šialencov a pribili im ruky klincami; a ten, čo bol na pravo, kričal: Rovnosť! — a ten, čo bol na ľavej strane, kričal: Krv! — A v prostriedku visiaci vravel: Viera!

A zástupy mlčky stály pod krížmi, čakajúc, čo sa stane; a tak ich zastihla noc na snehu a bola veľká tma a hrozné mlčanie.

Až o polnoci roztiahla sa severná žiara po celej polovici nebies a vyšľahly z nej ohnivé meče; a všetko očervenelo, aj tie kríže s mučeníkmi.

V tej chvíli strach zachvátil zástupy a riekly: Zle robíme! Či sa svedčí, aby za naše presvedčenie hynuli títo nevinní ľudia?

I zachvely sa húfy, hovoriac si: Hľa, umierajú a neponosujú sa.

Povedali teda tým, čo boli ukrižovaní: Ak chcete, snímeme vás! — Ale tí nič neodpovedali, boli už mŕtvi.

Keď to húfy spoznaly, rozbehly sa plné zdesenia, a nikto z tých, čo utekali, neobrátil hlavu, aby pozrel na mŕtvych a umučených. Zora ich červenila, zostali sami.

A práve v tom čase Šaman s Anhellim vracali sa z podzemnej púte a zadivili sa, vidiac na ohnivých nebesiach tri čierne kríže, a riekli ustrašení: Čo sa stalo?

A keď prišli bližšie, zhrozili sa, vidiac na krížoch telá mŕtvych, i poznali v nich svojich známych; Šaman teda, sadnúc si pod kríže, plakal ...

A keď vstal, riekol Anhellimu: Hľa, duch Boží mi oznámil vinu tohto ľudu, a viem, prečo týchto ľudí ukrižovali; ale aby ich telá neutrpely nejakú novú pohanu, snímeme ich i zanesieme na cmiter.

Nech majú odpočinok v zemi, lebo v dobrej viere vydali sa na smrť a nebude im to na zatratenie, ale na zahladenie hriechov. Kríž ich očistil.

Tak hovoriac, snímali tých zmrznutých a stuhnutých na kríži a preniesli ich na starý cintorín vyhnancov.

11

A keď sa približovali k cintorínu, Anhelli počul hymnu žalujúcich sa mohýl, i ako by žaloby popolov na Boha.

Lež sotva sa vzniesly náreky, anjel, sediaci na štíte pahorka, mávol krídlami a utíšil ich.

A tri razy to urobil, lebo tri razy sa rozplakaly mohyly.

I opýtal sa Anhelli Šamana: Čo je to

za anjela s bielymi krídlami a so smutnou hviezdou vo vlasoch, pred ktorým utíchajú hroby?

Ale starec mu nič neodpovedal; lebo zasypával snehom telá zomretých a bol zaujatý.

A priblížiac sa Anhelli k onomu anjelovi, pozrel naň a padol ako človek mŕtvy.

Keď teda Šaman skončil pochovávanie zomretých, hľadal ho očami, a nevidiac ho nikde, pobral sa na pahorok.

A dôjduc k telu Anhelliho, potkol sa na ňom a bolestne skríkol; ale poznajúc, že mládenec žije, potešil sa.

Chytil ho za ruku i povedal: Vstaň! Nie je ešte čas odpočinku!

Keď Anhelli vstal, pozrel sa vôkol a svesil pred Šamanom hlavu ako človek, ktorý sa hanbí, hovoriac:

Hľa, videl som anjela, podobného tej žene, ktorú som miloval z celej duše svojej, súc ešte deckom.

A miloval som ju čistým svojím srdcom, preto ma zalievajú slzy, keď myslím na ňu a na svoju mladosť.

Bo hľa, bol som pri nej ako domáci vták, ktorý sa bojí, a nevzal som ani len jediného bozku s jej koralových

úst, hoci som bol blízko; hovorím, ako holub, sediaci na ramene dievčiny.

Dnes je to už snom. Hľa, zafírové nebo a biele hviezdy hľadia na mňa: či sú to tie isté hviezdy, ktoré ma videly mladého a šťastného?

Prečo sa nestrhne víchor, čo by ma odvial so zeme a zaniesol do krajiny ticha! Prečo žijem?

Hľa, už ani jedného vlasu nieto na mojej hlave z tých, ktoré som mal kedysi, hľa, ešte i kosti sa vo mne obnovily a ja stále pamätám.

A niet jedinej kavky v povetrí, ktorá by nespala aspoň jednu noc života v pokojnom hniezde. Lež na mňa Boh zabudol. Chcel by som umrieť.

Lebo zdá sa mi, keď budem mŕtvy, sám Boh oľutuje to, čo zo mňa urobil, mysliac, že druhý raz sa už nenarodím.

Veď narodiť sa nie je to, čo zmŕtvychvstať; rakva nás vydá, ale nepozrie na nás ako matka.

Hľa, smutno mi teda, že som videl tohto anjela, a radšej by som bol včera umrel.

A Šaman, zahľadiac sa na hviezdy, riekol: Naozaj, ako boli dávnejšie

mnohí posadlí čertom, tak dnes sú mnohí posadlí čistými anjelmi.

Čo robiť? Hľa, vyženiem všetkých tých duchov z tiel a dovolím, aby vstúpili do vodných ľalií[21] a rozleteli sa po ružových hviezdach a bývali v tom, čo je najkrajšie — a opustili ľudí.

A či vieš, kto je tento smutný anjel na cmiteri? Hľa, volá sa Eloe a narodil sa zo slzy Kristovej na Golgote, z tej slzy, ktorá bola vyliata nad národami.

Kdesi je napísané o tejto anjelici a ... ako zhrešila, zľutujúc sa nad mukami temných Cherubínov i zamilovala si jedného z nich — i odletela za ním do temnosti.

A teraz je vyhnaná, ako ste vyhnaní aj vy, a zamilovala si mohyly vaše a je opatrovkyňou vašich hrobov, hovoriac kostiam: Nežalujte sa, ale spite!

Ona odháňa soby, keď prichodia vyťahovať mach zpod hláv mŕtvol, — ona je pastierkou sobov.

Zvykni na ňu za života, lebo bude na tvojej mohyle pri svite mesiaca, privykaj na jej hlas, aby si sa nezobudil, keď bude hovoriť.

Naozaj, tým, ktorí sú smutní, je táto krajina krásna a nie bez života; lebo

sneh tu nepoškvrňuje anjelské krídla, i tieto hviezdy sú pekné.

Sem priletujú čajky, tu hniezdia a milujú sa, nemysliac, že by jestvovala nejaká krajšia vlasť.

Tak hovoril a zdvihol jednu z tých lebiek, ktoré ležaly odokryté, a bola v nej rodinka malých vtáčat.

A vytŕčaly hlavičky otvormi, kde bývaly ľudské oči a kosť spiaceho človeka plná bola plačúcej starosti.

A chytiac ju rozhnevaný Anhelli, hodil ju o zem, vraviac: Preč, chrám zhanobený!

A plameň, vyšľahnuvší zo zeme, zastal pred ním v podobe ako by ľudskej: v rúchu biskupskom, s infulou a s krížom na hlave[22] — a všetko bolo ohnivé.

I riekol s veľkou hrôzou: Hľa, prišli ste rušiť mŕtvych; či nie je dosť mŕtvolám mať víchry nad sebou a zabudnutia?

Ruky moje lámaly hostie, a teraz ich pozdvihnem na vás — a prekľajem vás, hovoriac: Buďte prekliati, rušitelia hrobov.

Či som nevytrpel dosť na svojom tróne, a opretý o svoju biskupskú palicu,

modliac sa za krajinu, ktorá mala hynúť, ako človek zatratený?

Keď Kimbar vyvolal Sibír[23] i postavil ju pred zraky bledého snemu, hovoriac: Hľa, to je kríž! — Či som neodišiel do vyhnanstva ako človek čistý? Kto ma môže čímkoľvek obviniť i hrob môj? Hľa, umrel som a zabudlo sa na mňa; čože ešte chcete od ľudí, ktorí umreli?

Vidíte túto bielu zem? Býval som v nej. Vidíte tieto kosti? Žil som s nimi.

A táto spráchnivelá kosť, to je moja kosť. Ľudia si ju kedysi ctili, a ešte dávnejšie bozkávala ju moja mať — a dnes v tejto lebke čajka si uvila hniezdo a býva tam; dajte pokoj bielemu božiemu vtákovi.

Poznal som matku jej matky, kde je? Kde sú hýle, ktoré priletúvaly girlandami rúž venčiť suché sibírske stromy, aby som si pripomenul jablone svojich sadov v otcovskej vlasti.

Tak nariekal; i odprosoval ho Anhelli za pohanu jeho kostí, hovoriac: Hľa, onedlho prídem ľahnúť si k vám, nepreklínaj ma!

Myslel som, že sa zarmucuješ pre opovrhnutie tvojou kosťou... Či je to

svätyňa, plná vtáčieho štebotu? No nech je tak, ako sa zaľúbilo Bohu.

A nepoviem ti, čo sa stalo s menom tvojho rodu, lebo nemohol by si usnúť, hoci si mŕtvy, a chodil by si vzlykať svetom.

A teraz prestaň byť lampášom vlastného hrobu, shoď ohnivé šaty a vyzleč sa z plameňov.

Keď to povedal, duch potopil sa do snehu, a nastala tma, keď zhasol.

Anhelli teda pobehol za ním, volajúc: Povedz mi mená tých ľudí, čo tu odpočívajú s tebou!

Sotva to povedal, počul vychádzať zpod zeme, ako by tým istým hlasom, čo bol v ohni, dlhý rad mien, už zabudnutých.

I prebudil Šaman Anhelliho, vraviac: Vráťme sa medzi ľudí, lebo hroby nám už povedaly svoje tajomstvá.

A modliac sa, sišli s vŕšku mohýl.

12

A keď prišli k domu vyhnancov, počuli veľký huk i smiech i vresk i štrngot pohárov i nečisté piesne; a Šaman zastanúc pod oblokmi, naslúchal a len potom vošiel do tejto jaskyne nešťastia.

A keď sa objavil uprostred sberby, utíchla; lebo poznali človeka silného v Bohu a nesmeli sa mu rúhať.

A Šaman, pozdvihnúc blyštiace sa

oči, začal hovoriť, rozpaľujúc sa smútkom.

Čože ste to vykonali, riekol, bezo mňa? Videl som vašu Golgotu. Beda vám!

A nezostanem s vami, ale to, čo vám poviem, ostane s vami. Buďte zatratení, hašteriví ľudia!

Vetry rozsievajú semená dubov i roznášajú ich po zemi, ale vetry, ktoré zanesú vaše reči a rady do otčiny, budú prekliate. Pomriete!

Blíži sa veľký deň a nikto sa nedožije večera tohto dňa! Blíži sa sibírsky deň a slnce záhuby.[24]

Prečo ste neposlúchli moje rady a nežili pokojne v shode a v bratskej láske, ako sa sluší na ľudí, ktorí nemajú vlasti?

Hľa, urazili ste ľudí tejto krajiny, a stoja s oštepmi, čihajúc na vás; ba aj ich psi čihajú, aby niektorého z vás roztrhaly.

Či stretol niekto z vás niekedy Ostiaka[25] a zaobchodil s ním vľúdne a ľudsky? Naozaj! Nik neprešiel okolo psa, aby ho nekopol nohou ako hada. Ó, ľudia bez pamäti a srdca!

Vyjde teda slnce a prinesie strašnej-

ší deň ako temnota a hroznejšie ticho, ako sú búrky na mori, lebo sa budete ľakať samých seba.

A tento sneh stane sa morom a jeho vlna bude zelená a dom váš bude hynúcou loďou.

Nabrúste si topory, lebo ich budete potrebovať; a kto z vás vie zabíjať, je človekom užitočným.

Blíži sa Veľká noc a červený kríž si napíšete na svoje vráta, lež akou krvou? Zaiste nie krvou baránka!

Keď Šaman toto hovoril, niektorí sa preľakli, ale jeden z opitých, chytiac hlinený krčah, hodil ho do proroka a vlasy mu krvou sčervenely.

Anhelli teda, schytiac topor, chcel sa pomstiť, ale Šaman ho zadržal, povediac: Buď trpezlivý!

Kto sa vráti sem o rok, zaplače nad nimi; načo sa pomstiť na tých, ktorí zajtra budú vecou poľutovania hodnou?

Bože! Netrestaj ich!

Tak hovoril a jeden zo sberby zvolal: Čarodejník, uriekol si nás! Hľa, džbán bol plný a vyschol!

A iní, pozrúc do džbánov, súhlasne

to potvrdili, hovoriac: Odčaruj nás, alebo ťa potresceme smrťou.

I nastal veľký huk a hrozné kliatby sa vznášaly; a jeden, chytiac nôž, vrazil ho do pŕs Šamana hovoriac: Očaril si nás!

Starec padol do náručia Anhelliho a ten vyniesol ho z chaty; pomohla mu mladá žena Ellenai, ktorá kedysi bola zločinkou.[26]

A keď vyšli na miesto, osvetlené hviezdami, povedal starec: zaneste ma blízko k hrobom, lebo už usnem.

Položili ho teda na jednu z mohýl a chlad snehu oživil ho a žena ovinula jeho nohy vlasmi a držala ich v lone.

A keď starec otvoril oči, tri razy zvolal: Anhelli! Anhelli! Anhelli! — a hlas jeho bol smutný.

I riekol mu: Vezmi moje soby a choď na sever, nájdeš v snehu obydlie a pokoj. A budeš sa živiť mliekom sobov.

Vezmi so sebou túto ženu, nech ti je sestrou; milovala ma v hodine smrti, nechcem teda, aby zahynula ako tamtí.

Čo ti budem hovoriť? Hľa, smrť bude hovoriť za mňa i zastúpi ma. Miloval som ťa.

Lebo si bol čistý ako ľalia, berúca z vody lístie i farby nevinné, lebo si mi bol ako dobrý syn.

Nesmúť až do smrti po skone svojej vlasti... Ani neplač, mysliac, že ju viac neuvidíš; všetko je smutný sen.

Keď tak hovoril, Anhelli počul kročaje na snehu i riekol: Ktosi prichádza, či to smrť kráča hlasno?

Ale bol to sob, ktorý zastanúc nad umierajúcim pánom, zadivené oči naplnil veľkými slzami: A Šaman plačúc odvrátil sa od neho.

A po chvíli Anhelli pristúpil k nemu, vzal ho za ruku a pocítil, že je mŕtva.

Pochoval teda starca v snehu, i obrátiac sa k žene, riekol: Či ma chceš mať za brata? Poď so mnou! A ona padla mu k nohám hovoriac: Anjel môj.

Anhelli zdvihol ju so zeme, i pobrali sa obaja na sever a za nimi šly soby Šamana, vediac, že idú za novými pánmi.

Anhelli, pravda, mlčal, lebo mal srdce plné sĺz a bolesti.

13

Odišli teda Anhelli s tou ženou i so sobami Šamana na ďalekú severnú pustatinu a keď našli opustenú chatu v ľade vysekanú, ubytovali sa v nej.

A po krátkom spolunažívaní Anhelli navykol si volať menom sestry túto zločinku a kajúcnicu.

Ona mu bola slúžkou, vystielala mu lôžko lístím a večerom dojila soby a ráno vyháňala ich na pašu.

Jej srdce od stálej modlitby naplnilo sa slzami, smútkom a nebeskými nádejami a jej telo opeknelo.

Oči rozhorely sa zázračným leskom a dôverou v Boha; vlasy narástly na spôsob širokých šiat, keď sa do nich zahalila, podobaly sa šiatru biedneho pútnika.

A divil sa Anhelli, že bola pokojná o budúcnosť, dopustiac sa kedysi veľkého zločinu, veru i krvou mala postriekané ruky.

A divil sa, že žalujúc sa, jej žaloba bola malička, ako plač nevinného dieťaťa, keď závidí vtákom nebeské krídla, vidiac, ako sa vznášajú biele čajky k zlatému slncu a tonú v lúčoch.

A bála sa poškvrniť nečistými slovami, hovoriac: Hľa, sme dvaja na ohromnej púšti, Boh nás teda iste počúva a na nás hľadí; a ak Ho o dobré veci prosiť budeme, neopustí nás!

Prišiel teda deň sibírsky a slnce nezapadalo, ale behalo po nebi ako kôň na dostihoch s plamennou hrivou a bielym čelom.

Strašné svetlo nekončilo sa nikdy a hukot ľadov bol ako by hlas Boží, ozý-

vajúci sa na výsostiach k ľuďom núdznym a opusteným.

A dlhý smútok a clivosť pripravily smrť tejto vyhnankyni i položila sa na lôžko z lístia medzi svoje soby, aby umrela.

A bol západ slnca: lebo od istého času začaly sa noci v kraji sibírskom a slnce čoraz dlhšie ostávalo pod zemou.

Obrátiac teda k Anhellimu zafírové oči, zaliate veľkými slzami, riekla Ellenai: Zamilovala som si ťa, brat môj, a opúšťam ťa.

A povediac, kde ju mal pochovať, že pod sosnou, ktorá bola v smutnej rokline, želá si ležať, riekla: Čím, ozaj, budem po smrti?

Hľa, chcela by som byť niečím živým pri tebe, Anhelli, hoci pavúčikom, ktorý je milý väzňovi a s jeho ruky chodí jesť po zlatom lúči slnečnom.

Prilnula som k tebe ako sestra i ako matka tvoja i viac ešte... Ale hrobom sa všetko toto končí...

Nezabúdaj na mňa — lebo kto si ešte spomenie na mňa po smrti? Len ak sob, ktorého som dojila, zalievajúc sa slzami.

Ak vieš, kde ľudia idú po smrti, povedz mi to, lebo som nepokojná, hoci mám nádej v Bohu.

Hľa, ja poletím do tvojej rodnej krajiny a uvidím tvoj dom, tvojich sluhov i rodičov tvojich, ak ešte žijú.

Ba i to miesto, kde stálo tvoje detské lôžko, kedysi malá kolíska tvoja.

Ty povieš, že sú to hlúpe myšlienky, že človek po smrti nelieta... Čo na tom, keď smrť s takou myšlienkou je krajšia.

A hľa, podívaj sa na tú ľadovú tabuľu nad mojím lôžkom, od slnca červenú, dvoma krídlami žiari: či je to nie zlatý anjel, stojaci nado mnou?

Soby vyťahujú mach zpod mojej postele a jediac skubú lôžko smrti... Biedne moje soby, lúčim sa s vami.

A teraz pozdvihnem oči k Nebeskej Kráľovnej a budem sa modliť k nej.

Začala teda umierajúca odriekať litánie k Matke Kristovej a vypovediac: R u ž a z l a t á! — skonala.

A na znamenie zázraku padla živá ruža na biele prsia zomrelej i ležala na nich, a v jaskyni rozšírila sa od nej vôňa ružová a silná.

Nesmel teda Anhelli rušiť telo zo-

mrelej, ani složiť ruky, ktoré boly vystreté, ale sadol si na koniec lôžka, plakal.

A hľa, ako by o polnoci nastal veľký šelest, i myslel si Anhelli, že soby šuchoria, vyjedajúc mach zpod lôžka smrti: ale iná bola príčina.

Ako by mračno temných duchov sa zastavilo nad jaskyňou, hlasno sa smejúc, a temné tváre sa zjavovaly v pukline sklepenia ľadu a kričaly: Naša je!

Ale oná zázračná ruža, dostanúc holubie krídla, podletela nahor a pozrela na ne očami nevinného anjelika.

Oní temní duchovia teda a mračno ich vzniesli sa so strechy, kričiac v temnom povetrí smutné kliatby, a znova nastala tichosť, aká svedčí miestu, kde odpočíva mŕtvola.

O tretej hodine po polnoci Anhelli potom počul klopanie na dverách, ktoré boly z ľadu, a odvaliac kryhu, vyšiel do svitu mesiaca.

I uvidel onoho anjela, ktorý mu bol pripomenul lásku k žene i prvú jeho lásku na zemi; nuž sklonil pred ním hlavu a stál ticho.

I riekla mu Eloe: Vynes mi tú zomre-

tú svoju sestru, ja ju vezmem i pochovám súcitne: Moja je.

Vrátiac sa teda Anhelli do jaskyne, vzal na ruky mŕtvolu, vyniesol a položil ju na sneh pred anjela.

A Eloe, pokľaknúc nad spiacou, podložila pod ňu s oboch strán konce labutích krídel a sviazala ich pod zomrelou.

A s plnými krídlami mŕtvoly stanúc na mesiac, odišla.

Nuž vrátil sa Anhelli do pustej jaskyne a pohliadnuc na steny, zakvílil, lebo jej už nebolo.

14

V tom čase teda, keď zem začína sa odvracať od slnca a zaspáva v temnotách, zavolal Jehova dvoch odvekých Cherubínov pred svoj trón a riekol: Choďte na rovinu sibírsku!

A hľadiac do božieho svetla, anjeli porozumeli, aká bola vôľa Pána a sišli do krajiny hmlistej, utajac v sebe svoj jas.

I prišli na miesto, kde bola chata vy-

hnancov, lež nenašli jej stopy, lebo víchor ju bol zváľal.

A z oných tisíc zostalo sotva desať ľudí bledých a strašného vzhľadu.

A keď sa anjeli priblížili, uvideli ich pri veľkej hranici dreva, na ktorom ležala ľudská mŕtvola.

I zhroziac sa riekli: Ľudia, čo robíte? Či je to obeť bohom pekelným?

Odpovedal im na to človek najstarší: Zaiste, že obeťou našou je mŕtvola, a bohom, ktorý ju prijme, je hlad.

Zaviedli sme rovnosť v našom spoločenstve a vládol nám osud a nie nejaký pozemský pán, ani královiа.

A čo sme teda mali robiť s našimi vnútornosťami a s hniezdom hadov, ktoré nám hrýzlo vnútornosti!

Či pamätal na nás Boh? A dal nám umrieť vo vlasti a v krajine, kde sme sa narodili?

Nie! Urobil z nás národ Kaimov a národ Samojedov...[27] Prekliaty!

Tak hovoril ten človek a utieral si ústa, na ktorých bola čerstvá krv! A na to potom anjeli:

Navráťte sa, — riekli — a proste Boha! Lebo vám ukážeme znamenie jeho

hnevu, to isté, ktoré bolo kedysi znamením odpustenia.

I rozosmiali sa nahlas tí ľudia, nevediac, že hovoria s anjelmi, a riekli: Aké je to znamenie?

A vystrúc ruku, ukázali anjeli na veľkú dúhu, ktorá prebehla a položila sa v polovici chmúrnych nebies, povediac: Hľa, toto je!

A strašná hrôza zachvátila tých ľudojedov pri pohľade na vec tak krásnu a žiarivú, ktorú Boh použil na znamenie svojho hnevu.

A ústa ich boly otvorené a jazyky čierne ako uhoľ a oči — ako by sklené — neodvracaly sa od nebeských farieb.

A v údive vyriekli meno Krista a popadali mŕtvi.

15

Toho istého dňa pred východom slnka sedel Anhelli na kryhe ľadu, na mieste pustom, a uvidel dvoch mládencov približovať sa k sebe.

Po ľahkom vánku, ktorý vial od nich, poznal, že sú od Boha, i čakal, čo mu zvestujú, nádejac sa, že smrť.

A keď ho pozdravili ako pozemskí ľudia, riekol: Poznal som vás, neukrývajte sa, ste anjeli.

Či ma prichodíte potešiť? Či spriečať sa so smútkom, ktorý sa naučil v samote mlčať?

I riekli mu tí mládenci: Hľa, prišli sme ti zvestovať, že dnešné slnce ešte vstane, ale zajtrajšie neukáže sa už nad zemou.

Prišli sme ti zvestovať zimnú tmu i väčšiu ukrutnosť, než akú kedy ľudia poznali, osamelosť vo tme.

Prišli sme ti zvestovať, že bratia tvoji pomreli, jediac mŕtvoly a súc šialení od ľudskej krvi: a ty si posledný.

A sme tí istí, ktorí pred rokmi prišli do chaty kolárovej a usadli za jeho stôl v tôni vonných líp.

Ľud váš v tých časoch bol ako človek, ktorý sa prebúdza a hovorí si: Hľa, čaká ma milá vec na poludnie a radovať sa budem večer ...

Zvestovali sme vám nádej.

A teraz sme prišli zvestovať vám koniec i nešťastie, a Boh nekázal nám vyjaviť budúcnosť.

A Anhelli odpovedajúc, riekol im: Dozaista sa mi posmievate, hovoriac o Piastovi i o počiatku vo chvíli, keď ja čakám smrť a v živote svojom videl som len biedu!

Či ste ma prišli postrašiť, volajúc: Tmy prichodia! Načo vám strašiť toho, kto trpí? Či niet dosť hrôzy v hrobe?

Život môj začal sa hrôzou. Otec môj umrel smrťou synov vlasti,[28] zavraždený; a matka moja umrela bôľom za ním a ja som bol pohrobkom.

Prvá ľalia na hrobe môjho otca je mojou rovesnicou a prvá ruža na hrobe matky mojej bola mi mladšou sestrou.

Hľa, v kolíske ovanula ma vôňa otcovej krvi a vyrástol som s tvárou smutnou a preľaknutou.

A keď ako decko sedal som na kolená cudzích ľudí, hovoril som výrazmi hrôzy s temnotou a rozumel som, čo šepotal jesenný list, šumiaci s víchrami.

Nad mojou kolískou bol strach; nech teda aspoň môj smútok v hodine smrti bude tichý.

Iďte a povedzte Bohu, že ak obeť duše príjme, odovzdám ju a pristávam, aby umrela.

Taký mám smútok v srdci, že anjelské svetlá sú mi ľarchou v budúcnosti a ľahostajný som k večnosti, ba unavený som a chcem usnúť.

A hoci Boh vie, že som čistý na duši a nepoškvrnený nijakým podlým hriechom — hľa, povedzte mu, že ak chce obetu duše mojej... dám ju.

I prerušili ho anjeli, hovoriac: Hubíš sa... žiadosť človeka je súdom jeho.

A či ty vieš, či od tvojej spokojnosti nezávisí nejaký život a vari i život a osud miliónov?

Hádam si vyvolený pre obeť smiernu a chceš sa zameniť za násilný hrom a byť hodený do temnosti na postrach sberby?

I pokoril sa Anhelli, hovoriac: Anjeli, odpusťte mi! Prenáhlil som sa a krídla mojich myšlienok ma uniesly.

Budem teda trpieť ako prv: Hľa, jazyk môj rodný i ľudská reč ostanú vo mne ako harfa s potrhanými strunami... ku komu budem hovoriť?...

Temnota bude mojím spoločníkom i mojou vlasťou.

A oči moje sťa služobnice, ktoré prestávajú pracovať pre nedostatok oleja vo večernej lampe.

A zrak môj ako holuby, lietajúce nocou, ktoré preľaknutými prsami narážajú na stromy a skaly.

Ohnivé kotúče sa zrodia v mojom mozgu a stanú si mi pred oči ako verní sluhovia, idúci s lampášmi pred pánom.

A vystrem ruky do temnôt, aby som zachytil niektorú z plamenných škvŕn ako človek pomätený.

Ale ukrutnosti zeme sú ničím, moje trápenie pre vlasť je hroznejšie. Čo robiť?

Ó, dajte mi moc miliónov ľudí a potom muky miliónov tých, ktorí sú v pekle!

Načo som sa trápil a mučil pre vec, ktorá je šialenstvom? Prečo som nežil pokojne?

Vrhol som sa do rieky nešťastia a jej vlna zaniesla ma ďaleko a už sa nevrátim — nikdy!

A znovu ho pretrhli anjeli hovoriac: Hľa, raz si sa dal uniesť až do rúhania proti vlastnej duši a teraz sa rúhaš vôli, ktorá bola v tebe, keď si sa zasvätil vlasti.

Či je nejaký zlý duch v najčistejších srdciach ľudí, ktorý ich mätie a prehadzuje za hranice dobra?

Upozorňujeme ťa teda z vôle Božej,

že o niekoľko hodín umrieš... preto buď pokojnejší.

Počujúc to Anhelli, svesil hlavu a poddal sa vôli Božej. A anjeli odišli.

16

A Anhelli ostanúc sám, zvolal smutným hlasom: Koniec teda už!

Čo som robil na zemi? Či to bol sen?

A keď Anhelli rozmýšľal o budúcich tajomstvách, zapálilo sa nebo a vzplanulo nádherné slnce; a zastanúc na obzore červené ako oheň, nezdvihlo sa viac.

Ťažili z krátkeho dňa nebeskí vtáci i biele čajky, ktorým Boh kázal ute-

kať pred tmou, i jačiac letely vo veľkých kŕdľoch.

Pozrel teda Anhelli na ne a zvolal: Kde letíte, ó čajky?

A zdalo sa mu, že v jačaní vtákov počul hlas, odpovedajúci mu: Letíme do tvojej otčiny.

Či kážeš nám niekoho pozdraviť? Či sosadnúc nad niektorým milým domom, máme zaspievať v noci pieseň nešťastia?

Aby sa zobudila tvoja matka alebo niekto z tvojej rodiny a začali plakať v tme od hrôzy:

Mysliac na syna, ktorého zožrala krajina hrobov, i na brata, ktorého pohltilo nešťastie.

Taký bol hlas vtákov i puklo srdce Anhelliho a padol.

Slnce zapadlo pod zem a ešte len najvyššie letiaci vtáci žiarili na zafírovom nebi ako girlandy bielych ruží, odletujúce na juh.

Anhelli bol mŕtvy.

17

V temnote, ktorá potom nastala, rozjasnila sa veľká južná žiara i požiar mračien.

A mesiac unavený spúšťal sa do plameňov nebies, ako biely holub, sletujúci večer na chatu, červenú od západu slnka.

Eloe sedela nad telom zomretého s clivou hviezdou v rozpustených vlasoch.

A hľa, z plamennej žiary zrazu vystúpil rytier na koni, celý ozbrojený, a letel hrozným dupotom.

Sneh víril pred ním i pred prsami koňa ako rozpenená vlna pred loďou.

A v ruke rytiera bola zástava a na nej blčaly tri ohnivé litery.[29]

A priletiac ten ohnivý rytier nad mŕtvolu, zvolal hromovým hlasom: Tu bol vojak, nech vstane!

Nech sadá na koňa, ja ho ponesiem prudkejšie ako búrka ta, kde sa rozveselí v ohni.

Hľa, zmŕtvychvstávajú národy! Hľa, z mŕtvol sú dlažby miest! Hľa, ľud víťazí!

Nad krvavými riekami i v stĺporadoch palácov stoja bledí kráľovia, pridŕžajúc si šarlátové šaty na prsiach, aby chránili prsia pred hviždiacou guľou i pred víchrom ľudskej pomsty.

Koruny im odletujú s hláv ako nebeské orly a lebky kráľov sú obnažené.

Boh mece hromy na sivé hlavy i na čelá, zbavené korún.

Kto má dušu, nech vstane! Nech žije! Bo je čas života pre ľudí mocných!

Tak hovoril rytier a Eloe, vstanúc

nad mŕtvolou, riekla: Rytier, nebuď ho, spí!

On bol určený za obeť, ba viac, za obeť srdca. Rytier, leť ďalej, nebuď ho!

Ja som čiastočne zodpovedná, že jeho srdce nebolo také čisté, ako diamantové žriedlo a tak voňavé ako jarné ľalie.

Toto telo mne patrí i toto srdce bolo moje. Rytier, tvoj kôň hrabe, leť ďalej.

I odcválal ten ohnivý rytier s lomozom prudkej búrky; a Eloe usadla nad telo mŕtveho.

I zaradovala sa, že sa jeho srdce nezobudilo na hlas rytiera, a že už odpočíval.

JULJUSZ SŁOWACKI
(1809—1849)

Historik slovanských literatúr, majúci vysloviť súhrnný posudok o životnom diele Júlia Słowackého, nebude mať už dnes ťažkú úlohu. Práce Tadeáša Grabowského, Hoesicka, Kleinera a i. dokresľujú nám jeho tvorivú osobnosť i životné osudy do najmenších podrobností, takže s materiálovej stránky sotva im bude možno čosi pridať. Storočná kritika generácií, ktorá prehrmieva nad jeho dielom, dáva aj dnešnému skúmateľovi možnosť overiť si pravdivosť týchto úsudkov a trvácnosť vyslovených právd. Náhľady literárnych historikov závisia však v nejednom smere od dobového vkusu a od celkového spoločenského vývinu, preto aj súdy o Słowackom a jeho tvorbe boly rozdielne. Ak by sme v rámci tohto vývinu mali povedať, ktorá poľská generácia mala k nemu najbližšie, museli by sme vybrať práve básnikov a umelcov Mladého Poľska, ktorí sa k Słowackému celkom vedome hlásili. Lenže o nich najmenej možno povedať, že by patrili Poľsku úplne a výlučne. Kozmopolitizmus a západný fin de siècle bol ich vyznaním a to potom štylizovalo aj kritický postoj týchto ľudí ku všetkému, čo nieslo v sebe patetický a zidealizovaný výraz národného génia. Ak sa bol

Mickiewicz o Słowackom vyslovil, že jeho poézia je chrámom bez Boha, myslel zaiste na jej „prázdnotu" s hľadiska poľskej národnej ideologie. Słowacki totiž v hľadaní krásy išiel často inými cestami ako Mickiewicz: jeho génius objal v básnickom diele najčistejšie úsilia celého európskeho ducha. Dante, Shakespeare, Calderon, Byron, Goethe i Schiller stoja pri kolíske jeho poézie a bdejú nad jej dedičstvom. Chcel byť Poliakom a stal sa Európanom; prehovoril poľsky a porozumeli mu v celej Európe. Svetovosť mu bola osudom. Až prvá na európskej škále budujúca básnická generácia poľská koncom XIX. storočia pasovala ho na básnika prvej veľkosti a postavila hneď vedľa Mickiewicza, čo bolo snom jeho mladosti, keď sa ako chlapec modlil za dosiahnutie básnickej slávy — hoci po smrti — na úkor svojho pozemského života a jeho výsad.

Dnešný človek však nachádza v Słowackom aj po storočí, ktoré uplýva od jeho smrti, toľko aktuálnych a závažných momentov, spätých s národnou problematikou poľskou, že mu nemôže uprieť onen honosný titul „národného veštca", akým vyznačili Poliaci prorokov svojho národného zmŕtvychvstania a slobody. Zadívaný do najtvrdších strastí poľského emigranta a sžitý s porobenou otčinou smeroval stále ďalej, aby mohol byť vnútorne i navonok slobodný. Ztadiaľ pochodí jeho unikanie do mystického a neskutočného sveta mytologie a predstáv, ktoré poznačily zreteľne celý jeho duchovný život. Chcel učiniť svoju poéziu ne-

závislú na pozemskom čase a priestore a preto tvoril také umenie, o ktorom možno povedať, že je relatívne večné a všeľudské. Po sto rokoch, ktoré nás delia od jeho posledného verša, písaného v očakávaní príchodu Kráľa-Ducha, zdá sa nám, ako by bolo stvorené pre nás, pre ľudí tragického dvadsiateho storočia.

Słowacki pochádza z volynského Kremenca, kde sa narodil 23. augusta 1809 ako syn tamojšieho lyceálneho, pozdejšie univerzitného profesora a spisovateľa Euzébia Słowackého a matky, rodenej Salomey Januszewskej. Ako dieťa stratil otca a matka vydala sa druhý raz za mužovho kolegu Dr. Bécu, profesora lekárskej fakulty vo Vilne, ktorého zabil blesk. Mickiewicz využil tento motív tendenčne v Dziadoch, za čo ho Słowacki znenávidel. Bécu bol totiž v službách Rusa Novosilcova, ktorý na rozkaz cárov veľmi rigorózne postupoval proti vilnianskym filomatom. Po právnických štúdiách vo Vilne a krátkej úradníckej kariére na ministerstve financií vo Varšave, po sklamaní s Ľudovítou Śniadeckou, veľkou láskou svojej mladosti, a po rozchode s priateľom mystikom a rojkom Ľudovítom Spitznagelom odišiel do cudziny. Pohnútkou mu boly aj nevydarené okolnosti novembrového povstania (1830), do ktorého bol zapletený, ale so zbraňou v ruke sa ho nezúčastnil. Po nedlhom pobyte v Londýne a v Paríži odišiel do Švajčiarska a Talianska, odkiaľ podnikol niekoľko ciest do Egypta, Sýrie a Palestíny. Tieto cesty boly preňho nevyčerpateľným prame-

ňom básnickej inšpirácie a rád sa k nim vo svojej tvorbe vracal. S hľadiska jeho duchovného vývinu treba pripisovať veľký význam soznámeniu sa s mystikom Andrejom Towiańským, ktorý vplýval najmä na ideovú koncepciu posledných predsmrtných diel. V revolučnom roku 1848—1849 pokúsil sa zasiahnuť do behu politického života v Poľsku. Mal za úlohu zorganizovať nové povstanie a za tým cieľom cestoval do Poznane a Vratislavy, kde sa stretol s matkou, pravda, už posledný raz. Pruská polícia ho vykázala za hranice Odišiel znova do Paríža, kde mu 3. apríla 1849 básnik Feliński zatlačil oči. Po prvej svetovej vojne previezli jeho telo z Paríža (pochovaný bol na Montmartre) do Krakova a uložili ho v kráľovských hrobkách na Waweli, kde odpočíva aj Mickiewicz.

V tvorbe Júlia Słowackého možno sledovať vedomý vývinový postup od epického realizmu a objektivizovanej lyriky k lyrike čistej, ktorá bola odrazom jeho duchovného zanietenia a mystického splývania s nadsvetom fantázie a Ducha. Prvé tvorivé obdobie až po odchod do cudziny (1831) v ničom sa nelíšilo od tvorby začínajúceho básnika, na ktorého vplývalo povedomie národného útlaku a porážky veľmi mocným dojmom. Pritom aktuálny ohlas súčasnej modernej europskej poézie, t. j. byronizmu, formálne poznačil prvé jeho kompozície. Istým druhom tzv. byronovskej poviedky, bežným vtedy v slovanských literatúrach (napr. u Puškina), je *Mnich, Jan Bielecki, Arab, Hugo* a

Žmia, ktoré všetky ešte v minulom storočí (1874—1879) bol do slovenčiny preložil Petruškin. Daň národnému oduševneniu splatil *Odou do wolności*, *Hymnom do Bogarodzicy a Pieśňou legionu polskiego*, napísanými po novembrovom povstaní. Do tohto obdobia spadá aj vyjdenie prvých dramatických diel Słowackého (*Mindowe* a *Maria Stuart*). Lektúra poľskej historickej literatúry mala tu dominantnú úlohu, ako vôbec poľská história a mytologia mala na utváraní europskej romantickej literatúry podstatný podiel. Orientálne prvky sú jej konštantným kompozičným znakom. Ideové pojatie problematiky najprvších útvorov Słowackého je dosť nejednotné: kresťanský svet zápasí tu s pohanstvom. V tomto ohľade všimnime si aspoň niektorých kompozícií.

V Jánovi Bieleckom predstavil Słowacki chudobného šľachtica, ktorý sa pohneval s brežanským starostom Sieniawským. Rozhodnutie kráľa Štefana Bátoryho (XVI. storočie) v prospech Bieleckého vynúti si pomstu so strany starostu, ktorý srovná so zemou kaštieľ svojho protivníka. Bielecki zo vzdoru odíde do Turecka, odnárodní sa, stratí vieru otcov a odcudzí sa tradíciám, v ktorých bol vychovaný. Po rokoch s tureckým vojskom objaví sa na zámku brežanskom, vypáli ho a svojho soka zavraždí. Ľud sa mu však odcudzí a on pod ťarchou kliatby umiera. — V Mindowem, v prvej to dráme Słowackého, hrdinom je litovský knieža, spájajúci sa s Križiakmi a prijímajúci zdanlivo kresťanstvo, aby dosiahol kráľovskú koru-

nu. Tým trhá spojivá s národom — zradí však aj Križiakov, lebo nikdy k nim nemal úprimný vzťah, — za čo ho stihne trest človeka dvoch stoličiek: zavraždí ho Dowmont a na litovský trón zasadne jeho synovec Trojnat. — Konečne tragédia Maria Stuart: Mária vládne proti ľudu. Muž Henrich odíde od nej. Kráľovná spolčuje sa s dobrodružnými rytiermi svojho dvora. Kuje úklady a vraždy proti svojim nepriateľom. Jedinou záchranou pred pobúreným národom je útek. Táto morálna prehra, za ktorou ide pomsta ľudu, je pointou diela.

Námety týchto troch prác nám dokazujú, že dôsledkom každej nespravodlivosti je zánik. Zahynie Jan Bielecki, ale aj Sieniawski, lebo obaja porušili prirodzený zákon. Podobne je to aj v Mindowem a v Stuartke. Zánik je myslený ako trest za vinu a v tomto ohľade hovorí teda Słowacki-kresťan. Výmerom spravodlivosti je ľud, vystupujúci často ako sudca a nástroj večitej spravodlivosti. On nesúhlasí ani s Bieleckým, lebo jeho úsilie po tzv. spravodlivosti a práve má za cieľ iba upevnenie osobnej moci, tak isto ani so Sieniawským, lebo on pri svojom čine motivoval vlastné rozhodnutie egoistickými zámermi, chcejúc uplatniť svoju moc a vlastnícke právo. Nikde ani zmienky o „vyššom" motivovaní násilia. Podobne u Mindoweho. Ľud by zaiste uvítal, keby jeho pokrytectvo viedlo k rozsiahlejšej akcii, z ktorej by mal aj národ, ako celok, osoh. Ale jeho prvým a hlavným cieľom je byť kráľom, hoc aj v otrockom pomere k nepriateľovi. Hrdinovia

Słowackého žijú teda v zajatí vášní. Jedinou silnou postavou je — majúc na mysli Bieleckého — jeho žena Anna. Ako jediná spravodlivá zahynie sťa obeť svojho muža. Kliatba ako kompozičný prvok v týchto dielach je zaiste v neposlednej miere aj dôsledkom školenia sa na ľudovej slovesnosti (vedľa toho na tragédii gréckej), pričom osobitný vplyv Mickiewiczov nemožno zamlčať. Skutočnosť, že všetky tieto veľké diela vznikaly v čase, keď bola poézia v Poľsku v službách národnej myšlienky a oslobodzovacom úsilí Veľkej Emigrácie, spôsobila jej retardáciu v rozšírení medzi širokými vrstvami poľských čitateľov.

Obdobie po odchode do cudziny znamenalo pre rozvoj Słowackého tvorby veľmi príznačný obrat. Oboznamovanie sa s vrcholnými západoeuropskými kultúrami — s anglickou, francúzskou, talianskou a španielskou, ba aj s kultúrami blízkeho Východu prinieslo do jeho poézie nové obrazy, myšlienky a podnety. Ako protiva tretej časti Mickiewiczových Dziadov vzniká *Kordian* (vyšiel r. 1834 anonymne v Paríži), potom *Mazepa* a *Balladyna*, fragmenty drámy *Horsztyński*, básnický opis *Podróż na Wschód* a celý rad náladových básní z blízkeho Východu: *Piramidy*, *Na szczycie piramid*, *Rozmowa z piramidami*, *Pieśń na Nilu*, *Hymn o zachodzie słońca* a i. Z týchto „východných básní" máme v slovenčine *Grób Agamemnona* a *Ojciec zadżumionych w El-Arish* v preklade Hviezdoslavovom. Výsledkom autorových ciest po Svätej zemi je vlastne aj biblickou prózou

písaná báseň *Anhelli*, ktorú v znamenitom slovenskom preklade dávame do rúk svojho čitateľa. — Kordian v básnickej tvorbe Słowackého býva považovaný za útvar, v ktorom sa výrazne prejavuje byronský titanizmus, t. j. poézia velikášskeho vzdoru a protestu. Hrdinom je mládenec Kordian, rojko, životom unavený človek a milenec. (V podstate ľudia citu a vášne, akých si vyberá najmä romantizmus.) Putuje Europou: poznáva Anglicko, Taliansko, vo Vatikáne odovzdáva pápežovi hrsť poľskej zeme, vystúpi na Mont-Blanc a tam sa rozhodne položiť život za národ. Je v sprisahaní proti cárovi. V rozhodnej chvíli odpadne a uväznia ho. Zachráni sa hrdinským skokom na koni, za čo mu veľkoknieža Konštantín v poslednom okamžiku pred popravou daruje milosť. Kordian predstavuje typ antiracionálny, patetický — romantický alebo ešte lepšie: byronistický. Prvky vplyvu Byronovho Manfreda sú už na prvý pohľad viditeľné. Potom je tu aj niekoľko autobiografických elementov, ktorými Słowacki chcel ospravedlniť svoju neúčasť v novembrovom povstaní. Pesimistický pohľad na celú sprisahaneckú akciu je odsúdením poľského mesianizmu a patetickej, nekritickej viery v budúcnosť. — Mazepa je typickou päťdejstvovou tragédiou, napísanou podľa známej historickej udalosti, ako to urobil Puškin v Poltave, na spôsob shakespearovskej tragédie. Spracovanie Słowackého ďaleko odbieha od historickej pravdy: vojvodcu navštívi kráľ Ján Kazimír s pážaťom Mazepom, do ktorého sa

údajne zaľúbi vojvodcova žena Amelia. Po mužovom obvinení vypije jed, čo vedie k samovražde jej syna Zbigneva. Vojvodca, dozvediac sa túto zprávu, sám sa prebodne, dajúc predtým priviazať Mazepu o koňa a vyženúc ho z domu. — Balladynu ovláda do najvyššej miery vystupňovaná vášeň a pomsta. Kráľovná jazier Goplana privábi si k sebe Kirkora, ktorý má byť jej mužom. Ten sa však zaľúbi do dvoch vdovinych dcér — Balladyny a Aliny. Balladyna chcejúc získať Kirkora pre seba, zabije Alinu. Táto okolnosť spôsobuje ďalší rad vrážd, až napokon Balladyna sama hynie pod nárazom blesku. Podobný je aj námet v *Lille Wenede* (jedna z dcér wenedského kráľa Derwida). Vraždy, ktorých pôvodom je vášeň, závisť a nenávisť, prechádzajú celým týmto dielom. Nikde ani zmienky o dajakom kresťanskom odpúšťaní alebo o láske a milosti. Hrdinovia sú pudom hnaní ľudia, ktorých jedinou túžbou a ospravedlnením je pomsta ako základný prejav ľudskej spravodlivosti. Fantastičnosť a fatalizmus pripomínajú Shakespeara a Sofokla.

Ako by stranou tohto druhu diel stojí *Anhelli*. Słowacki ho napísal na jar r. 1837 v libanonskom kláštore Maronitov (časť dokončil vo Florencii r. 1838). Charakteristiku tejto básne v próze podal autor v liste, písanom matke: „Prvý z tých chlapcov, ktorého som vypustil zpod ochrany, nazýva sa Anhelli: melancholickú a trocha kristusovskú má tvár, veľkú jednoduchosť v odeve a nie je nikomu podobný."

Hlavná myšlienka Anhelliho mala byť — na rozdiel od dovtedajších prác — v jeho tendencii národno-politickej. Słowacki chcel odhaliť utrpenie poľských vyhnancov na Sibíri, preto necháva svojho hrdinu — Anhelliho i s čarodejníkom Šamanom putovať po nekonečných stráňach rozľahlej Sibíri, aby videl ľudí, trpiacich a umierajúcich za svoje presvedčenie. V postavách Eloe a Ellenai sú dozvuky Słowackého priazne voči Márii Wodzińskej, ktorú bol poznal ešte vo Švajčiarsku. Anhelli bol ináč aj reakciou na Mickiewiczove Knihy národa a pútnictva poľského, pravda, poľskú budúcnosť videl oveľa kritickejšie než Mickiewicz. Príslušnosť k revolučnému demokratickému krídlu vplývala podstatne na ideové pojatie tohto diela. Úloha ľudu a jeho víťazstvo sú poslednými akordami tejto idylickej a pri tom tragickej kompozície. Bohatosť scenárií (talianska a orientálna príroda bola vzorom) inšpirovala poľských maliarov i skladateľov k znamenitým dielam výtvarného a hudobného umenia (Pruszkowski, Malczewski, Stachiewicz, Hofmann, Rožycki a i.). Vplyv Danteho Božskej komédie nezostal tiež bez stopy.

Z väčších básnických kompozícií, preložených do slovenčiny, spomnime ešte tragickohumoristickú a baladickú báseň *W Szwajcarii*. Romantická túžba po modrom kvete je tu analogicky predstavená snom básnika a jeho neskutočnou cestou za dúhou, zavesenou na striebristých hmlách. Prekrásne obrazy švajčiarskej prírody, bohatstvo citov, nálady a zvyčajné ro-

mantické obrazy charakterizujú toto dielo Słowackého. Už ku koncu druhého tvorivého obdobia vznikly prvé časti *Beniowského* (úplne vyšiel až posmrtne), ktorý patrí do okruhu tzv. byronovských básní Słowackého; dejový rámec je tu činiteľom v podstate vedľajším. Irónia, výsmech a bolesť sú najlepším prostriedkom, ako vyjadriť básnický cit a vzlet. Niektoré motívy majú aktualizačné tendencie. Napokon uvedieme ešte niektoré diela — *Fantazego*, básnickú povesť *Wacław* a na Danteho Komédiu upomínajúci *Poemat Piotra Dantyszka herbu Leliwa o pieklě*. Posledný súvisí námetove s Anhellim.

Obrat v živote Júlia Słowackého nastal r. 1842, keď poznal majstra Andreja Towiańského, kňaza-sektára a filozofa, ktorý mal veľký vplyv aj na Mickiewicza. Toto soznámenie sa s Towiańským pôsobilo prevratne aj na Słowackého tvorbu. Pohrúženie do mysticizmu zostalo mu až do smrti. Intuitívne vyhľadával onen tajomný svet záhrobia, ktorý bol preňho strašný, krásny, veľký, lebo mu bol neznámy. Chcel dostať odpoveď na všetky otázky bytia a utrpenia. Priamou ozvenou na vstúpenie do Towiańského „kola" je báseň *Tak mi dopomóż Chryste Panie Boże* a ďalšie: *Ksiądz Marek* a *Sen srebrny Salomei*, preložený Hviezdoslavom aj do slovenčiny. Vrcholom však zostávajú diela *Genezis z Ducha a Król Duch*, písané pod dojmom očakávania smrti.

Ksiądz Marek je dramatickou básňou, vyrastajúcou z atmosféry mesianizmu a towiani-

zmu. Dej sa odohráva počas tzv. „barskej konfederácie", ktorej cieľom bolo upevniť moc Poliakov na ich teritóriu, ovládanom vtedy cárom. Všetci kapitulujú alebo odchádzajú, iba kňaz Marek bráni do poslednej chvíle svätė zásady barskej konfederácie. Chcú ho zničiť, ale Boh zázračným spôsobom ho vždy zachráni. Je veštcom trpiaceho Poľska, na ktoré čaká veľká budúcnosť. Nábožensko-vlastenecké motívy sú častým zjavom v celej mesianistickej literatúre poľskej. — Sen srebrny Salomei je stavaný nie na osnove nábožensko-vlasteneckej, lež ľúbostno-fantastickej. Dej sa odohráva na Ukrajine počas tzv. kolištiny (sedliacke povstanie). Je v ňom však veľa lyrizmu. — Genezis z Ducha upomína na všeobecný záujem o tzv. filozofiu „ducha", aká zásluhou Heglovou mala práve počiatkom minulého storočia kurz v slovanských literatúrach a kultúrach. Słowacki vychádza z onej kozmogonickej evolučnej tézy, podľa ktorej „všetko pre ducha a prostredníctvom ducha je stvorené a nič nejestvuje pre telesný cieľ". Táto kompozícia má formu modlitby, lebo ona najlepšie mohla vyjadriť autorove mystické a metafyzické nadšenia. — Vrcholným dielom Słowackého ostáva Król Duch, meditácia o nesmrteľnosti duše, o jej prevteľovaní do iných životov, potom koncepcie o spoločnom osudovom určení národov a myšlienkach, ktoré ich spájajú, o národoch, ktoré sú vyvolené viesť ľudstvo atď. Týmto sa stáva Król Duch všeľudskou a nadčasovou poéziou. Posledné verše diktoval už

na smrteľnej posteli básnikovi Felińskému. Všetko udivuje svojou hĺbkou, originalitou a silou myšlienky. V tomto ohľade dostal sa Słowacki medzi veľkých básnikov europského romantizmu ako pomazaný umelec, mysliteľ a veštec. — Rad iných diel z tohto posledného tvorivého obdobia nie je ešte skončený: dráma *Samuel Zborowski, Pierwsza i druga rozmowa z Helionem* vydávajú svedectvo o tvorivom a geniálnom umelcovi.

Záujem o Słowackého na Slovensku nebol veľký. Na príčine bol vari prílišný artizmus jeho diel, v ktorom myšlienka sociálnej funkčnosti poézie nebola tak zreteľná a výrazná. Po starších prekladateľoch — Petruškinovi a Hviezdoslavovi — sprístupnil nám v novšej dobe jeho diela Andrej Žarnov a v teoretickej literatúre Stanislav Mečiar. Prítomné dielo nadväzuje z príležitosti stého výročia jeho smrti na popretŕhané tradície.

J. Bánsky.

POZNÁMKY

Tento preklad opiera sa o kritické vydanie „Anhelliho", ktoré na základe prvotlače tohto diela z r. 1838 pripravil a vydal prof. Július Kleiner v sobraných spisoch Słowackého (Dzieła wszystkie, tom III, Wyd. Zakładu Nar., Lwów 1924, III. vyd. str. 1—99). Vyšlo i samostatne ako odtlačok ešte r. 1922. Toto vydanie je doteraz najdôkladnejšie; koriguje tlačové a textové chyby predchádzajúcich edícií, ktorých bibliografiu podáva v tom istom sväzku Viktor Hahn (str. 339—347). Pre lepšie porozumenie niektorých nejasných statí tohto diela podávame kratšie poznámky a vysvetlivky, opierajúce sa zväčša o komentáre Kleinerovho kritického vydania, podľa ktorého sa upravoval aj text prekladu.

[1] Vo venovaní Štefanovi H. myslí autor Štefana Hołyńského, s ktorým — okrem jeho brata Alexandra a Zenona Brzozowského — cestoval po východných krajinách. Pochádzal z podolského mestečka Krzyczewa.

[2] Meno „Šaman" pochádza zo sanskritského „śramana" a v jazyku *pali* značí „samana" — mnícha a žobráka. Prostredníctvom budhizmu dostal sa tento výraz aj ku kmeňom uralskoaltajským. Ujal sa tam, kde vyznávajú „šamanizmus" — náboženstvo, ktoré je vlastne kultom predkov a opiera sa zväčša o čary a povery. V tomto prípade možno pripomenúť Mickiewiczov „Kar" (Dziady), ktorý osnovou vychádza z podobných, v podstate pohanských tradícií.

[3] Na základe etymologie odvodzujú meno „Anhelli" z gréckeho „ángelos", ukrajinsky „anhel". Koncovka je už talianska. Interpretátori Słowackého dávajú toto meno a jeho vznik u básnika do súvislosti s talianskou a španielskou lektúrou pôvodcu. Španielske anhelo, anhelisar, anhelar značí túžbu, clivosť, vzdychanie. Aj medzi učeníkmi sv. Metoda stretáme sa s menom kňaza Angelára, rozšíreným medzi východnými Slovanmi. Dôvod, že Słowacki aj inde mohol nájsť prameň k menu svojho hrdinu.

[4] Cár Mikuláš v snahe preklenúť rozpory rusko-poľské zaviedol do škôl pre poľskú mládež katechizmus o úcte k cárovi. Mickiewicz i francúzsky myslitel' Lammenais napadli tento katechizmus ako dôkaz

cárovho nerešpektovania slobody vyznania, ktoré sa nezastaví ani pred deťmi.

[5] Tento prívet starcovi „so sivou bradou a s bielymi vlasmi", ktorý ležal v truhle, patril vlastne Vincentovi Niemojewskému, poslancovi za mesto Kalisz v sneme kráľovstva kongresového. V čase povstania novembrového bol ministrom zahraničia a členom národnej vlády. Po trojročnom väznení a vypovedaní na Sibír umrel r. 1834 v Moskve.

[6] O Vincentovi Niemojewskom sa hovorilo, že sa pod nátlakom priznal k vine a tieto zprávy cárska vláda úmyselne rozširovala, aby zmiernila dôsledky svojej zodpovednosti za jeho smrť.

[7] Týmto bratom je Alexander Niemojewski, ktorý bol za novembrového povstania ministrom spravodlivosti. V emigrácii utvoril výbor, majúci za cieľ zorganizovať a sjednotiť poľskú emigráciu. Umrel r. 1835 v Paríži.

[8] Z celkového poňatia diela vyplýva, že autor Anhelliho nezazlieval azda ľuďom starostlivosť o veci nebeské, lež svoj postoj básnicky vyostril iba voči tým, čo nedúfali v lepší obrat politickej prítomnosti a odovzdávali sa chorobnému pesimizmu, ktorý podlamoval ich odpor voči ukrutnému carizmu. Z poľských dejín je totiž známe, že národný mesianizmus zachádzal dokonca do akéhosi sektárstva.

[9] Odbojné sprisahanie podolských šľachticov, vedené grófom Krasińským a Puławským, tzv. konfederáciou barskou (podľa pohraničného mestečka Bar) r. 1768 zrušilo právomoc ruského cára nad poľskými krajinami. Po potlačení konfederácie podarilo sa biskupovi Krasińskému sostaviť tzv. generálnu konfederáciu na území Slovenska v Prešove, neskoršie v Tešíne, kde zvolili za generálneho maršála grófa Michala Krasińského. Posledným vyhnancom barským je istý Francúz, historická osoba, ktorého Słowacki poznal ešte za svojej mladosti v Kremenci.

[10] V pôvodine je: „A živil sa z chrobáčkov..." Išlo vlastne o hmyz Porphyrophora Polonica, z ktorého vyrábali červenú farbu.

[11] Pod menom „colník" rozumie autor výbercu daní, mýtnika, ktorého predstavuje, súhlasne s tradíciami Nového zákona, ako krutého vykorisťovateľa.

[12] Kňaz a biskup, o ktorých je tuná reč, sú historické osoby. Mohol to byť, pokiaľ ide o biskupa, mohylevský arcibiskup Cieciszewski alebo — čo je pravdepodobnejšie — jeho sufragán Michal Piwnicki, od-

daný cárovi. Sám Słowacki v liste Konštantínovi Gaszyńskému z Paríža dňa 22. mája 1839 píše: „Kňaz v hlave VII. je historickou osobou... Omdlenie biskupa (a neviem, či to bol Cieciszewski či jeho sufragán) je pravdivé..."

[13] O tomto „prorokovi" píše „Słowacki v spomenutom liste Gaszyńskému: „Prorok v bani — je fantastickou osobou... a netreba s neho stierať tajomnosť. — Hádam Zan — možno knieža Jabłonowski — neviem." Anton Jabłonowski, sprisahanec z r. 1826, člen tzv. Towarzystwa Patriotycznego. Vyviezli ho na Sibír na jeho vlastnú žiadosť. Údajne v čase stopovania vyzradil svojich druhov.

[14] Podľa toho dej Anhelliho je vzatý z tej samej doby, kedy bol písaný, t. j. z r. 1837. Onou nocou je noc vypuknutia novembrového povstania — 29. nov. 1830.

[15] Toto je počiatok modlitby, ktorá podľa J. Kleinera vyjadruje hlavnú myšlienku Anhelliho: cez utrpenie dôjsť k vykúpeniu.

[16] O tejto osobe píše Słowacki v liste Gaszyńskému: „Čo sa týka tej ženy, ktorá so svojím mužom trpí za srdce človeka, to je kňažná Trubecká. Má ona sestru v Petrohrade (pravdepodobne grófka Lievenová), tej píše listy z bane, ktoré celý veľký a módny svet v Petrohrade so slzami číta... V jednom z tých listov písala, že svojmu mužovi každý večer umýva skrvavené nohy... táto drobnóstka divne a ohromne musela zaraziť salónnu spoločnosť."

[17] „Skir" označuje raka (rakovinu), chorobu, ktorá nevyliečiteľne ničí organizmus. Toto meno je vlastne výrazom nepriateľského postoja k šľachticom, aký mal Słowacki k tejto exkluzívnej časti národa.

[18] Týmto menom nazývali človeka, ktorý bol práve povýšený za vojenské zásluhy do šľachtického stavu. Ale iba jeho deti a ich potomci mohli sa stať plnoprávnymi rytiermi.

[19] Tuná je nárážka na kňaza Petra z Mickiewiczovho „Karu" (Dziadov) a jasná tendencia proti záľube v martýrstve a proti jeho úmyselnému vyhľadávaniu, ktoré tak apoteozoval Mickiewicz.

[20] Słowacki má na mysli tri hlavné prúdy Veľkej emigrácie: aristokraticko-konzervatívny, demokraticko-revolučný a katolícky. Vodcom posledného bol Mickiewicz. Krajne radikálnym orgánom bola „Nowa Polska" a orgánom katolíckym „Młoda Polska".

[21] Pod „vodnou ľaliou" (ľudový výraz) rozumie sa leknín: Nymphaea alba L.

[22] Słowacki myslí týmto kamieneckého biskupa Adama Krasińského, významného činiteľa v konfederácii barskej, hoci on na Sibíri nebol.

[23] Ide o historické slová upického poslanca Kimbara, ktorý na grodnianskom sneme — podľa listu Słowackého Gaszyńskému — zavolal: „Sibír! Sibír! Strašia nás Sibírou... Nech teda prídu, nech nás vedú do tej krajiny... veď i tam žijú ľudia. Zelektrizovaný snem, povstanúc z lavíc, zvolal: — Na Sibír! Poďme na Sibír!"

[24] V tomto prípade ide o tzv. polárny deň, keď za niekoľko mesiacov neschádza slnce s obzoru.

[25] Národ v severozápadnej Sibíri v počte okolo 18 tisíc ľudí. Ich jazyk je blízky maďarčine a patrí do skupiny ugrofínskej. Ostiaci jenisejskí, líšiaci sa od predchádzajúcich, bývajúci okolo rieky Jenisej, už vymierajú.

[26] Ellenai má byť sharmonizovaním Anhelliho a *Eloe* (o nej bude reč neskoršie), ktorá bola symbolom dávnej Słowackého lásky — Ľudovíty Śniadeckej. V odkaze Alfredovi de Vigny hovorí Słowacki takto: „Eloe — tá je vari pod pláštikom básnickým dávnou milenkou básnikovou." Narodila sa vraj zo slzy Kristovej na Golgote.

[27] Národ na pobreží medzi Bielym morom a Chatangským zálivom. Podľa sovietskej štatistiky z r. 1936 je ich okolo 18 tisíc. Meno im dnes zmenili na Nenci, aby nepripomínalo ľudožrútov („ľudí, ktorí sami seba jedia").

[28] Anhelli tu dostáva životopisné črty básnika Stanislava Januszewského. Jeho otec Ján umrel násilnou smrťou v povstaní ešte pred narodením synovým.

[29] Litery majú označovať LUD. Rytier je zvestovateľom revolučného demokratizmu, ku ktorému sa klonil aj Słowacki. J. B.

ANHELLI

od Juljusza Słowackého v preklade Jána Hollého
s doslovom a poznámkami Dr. Jozefa Bánskeho
a s drevorytmi a obálkou Edity Ambrušovej
vychádza v Spolku sv. Vojtecha v Trnave
roku 1949
na sté výročie básnikovej smrti;
písmom Ratio Lateina v náklade 3300 exemplárov
vytlačila kníhtlačiareň Spolku sv. Vojtecha pod
kumulatívnou národnou správou v Trnave
1949

Papier pridelený výmerom PIO č. 8961/49-II/1 zo dňa
5. septembra 1949.